

STORA FRÅGOR

Innehåll

Förord

Filosofins historia i dess huvuddrag

Finns det någon mening med alltihop?

- Varför finns vi?
- Hur ska vi leva?
- Vad händer när vi dör?

Tål att tänkas på

- Varför känner vi?
- Kan vi tänka något nytt?
- Om tiden

Alltid lika aktuellt

- Krig
- Miljö
- Rasism

Sex and drugs and rock´n´roll

- Sex
- Berusning
- Musik

Avslutning

Minilexikon

Litteraturtips

Förord

Egentligen hade jag velat kalla den här boken "En uppmaning att studera filosofi", men Kejsar Augustus hade redan tänkt på den saken så det fick bli "Stora frågor" i stället. "Stora frågor" är alltså en bok om filosofi och varför ska man då studera filosofi, kanske du frågar dig (den första som ställs i den här boken)? Tja, man kan ju alltid se det som Sokrates själv;

"Bemöda dig av alla krafter om att bli gift!Får du en god hustru blir du mycket lycklig. Får du en dålig hustru blir du filosof". Detta citat är väl en av anledningarna till att hans hustru Xantippa fått rykte om sig att vara en hustru av det senare slaget. (Utvikningar av det här slaget lär det bli fler av - jag är barnsligt förtjust i dem). Men det är framför allt levnadstecknare som lever långt efter Sokrates död vilka beskriver henne som en ragata. Den samtida Xenofon menade tvärtom att hon var en lojal och omtänksam hustru. Inte heller Platon ser henne som överdrivet bitsk. Ett av de oerhört få uttalanden från henne som finns bevarade är det Cicero, som verkade sekler senare, som i hennes mun lägger: "Alltid densamme." Vilket hon skulle ha utbrutit när hon betraktade Sokrates erkänt fula anlete. Komediförfattaren Aristofanes, vilken skrev "Molnen", har däremot inte dragit några växlar på Sokrates äktenskap, en smula märkligt då han i övrigt inte var nådig mot den store filosofen.

Anledningen till Xantippas rykte är nog helt enkelt den att historierna om deras gräl, med henne som den aktive parten, var för folkligt populära för att inte bli trodda. Om man sedan betänker att det var hon som av allt att döma fick försörja familjen genom sitt arbete som grönsaksförsäljerska, är det inte så konstigt om hon någon gång förlorade tålmodet med sin make. Sokrates bidrog inte därför att han i motsats till de samtida sofisterna inte var intresserad av att ta betalt för sina tjänster. Så nej, jag tror inte att Xantippa var en sådan satkärning. Den eventuella kylan i äktenskapet måste hur som helst ha tinat upp ordentligt med jämna mellanrum, paret hade ju faktiskt flera gemensamma barn.

Trots att Sokrates är en av filosofins riktiga stjärnor verkar det inte som att bli olyckligt gift är den främsta drivkraften bakom den tankemöda som under tusentals år lagts ned på filosofins frågeställningar - jag själv är både lyckligt gift och intresserad av filosofi.

Så låt oss göra det som filosoferna älskar; reda ut begreppen. Filosofi betyder att "älska visheten" och från början inbegrep den alla fackvetenskaper som astronomi, matematik, psykologi, sociologi och så vidare, men i dag handlar filosofin främst om discipliner som logik, etik, kunskapsteori, vetenskapsteori, idéhistoria och språkfilosofi.

I själva verket är det nog få människor som kan gå genom livet utan att ägna de djupare frågorna en tanke. Att vara nöjd med att skrapa ihop till hyran, maten och avbetalningarna på bilen är nog viktigt, men de allra flesta vill nog ha lite mera mål och mening med tillvaron. Aristoteles övertygelse att människor till följd av sin förundran över saker och ting började att filosofera känns därför tämligen rimlig.

Så låt oss göra det som filosoferna älskar; reda ut begreppen. Filosofi betyder att "älska visheten" och från början inbegrep den alla fackvetenskaper som astronomi, matematik, psykologi, sociologi och så vidare, men i dag handlar filosofin främst om discipliner som logik, etik, kunskapsteori, vetenskapsteori, idéhistoria, språkfilosofi.

Vill man göra en distinktion så kan man säga att fackvetenskaperna ägnar sig åt att förklara **hur** saker går till genom den vetenskapliga metod som inbegriper bland annat hypoteser och experiment medan filosofens försöker förstå genom att resonera. En smula förenklat skulle man kunna säga att han eller hon hela tiden frågar **varför**?

Det finns naturligtvis massor av frågor att ägna sig åt; Vad är tid? Hur kan vi veta att det finns något utanför våra egna medvetanden? Vad är det som får ett ord att betyda något? Filosofer har funderat över saker som kärlek, musik, hur man bygger det perfekta samhället. Kort sagt: Allt! Cicero gick till och med så långt att han hävdade att ingen åsikt var så absurd att det inte fanns en filosof som stod för den.

I den här boken undrar jag bland mycket annat om det finns någon som helst poäng i att vi är här? Vad är meningen med alltihop? Under resans gång kommer ni att få en smula av filosofihistorien till livs för att se hur våra föregångare tacklat problemen, men främst ska ni själva försöka besvara de frågor som dyker upp. Min roll har varit att komma med förslag på frågor och uppmuntran till kritiskt tänkande - en hälsosam skepticism som hjälper oss att inte okritiskt anta alla förhärskande dogmer så som eviga sanningar.

Kanske kan det kännas en smula frustrerande att det sällan eller aldrig finns några definitiva svar - men det blir en smula märkligt om det inte finns rationella kopplingar mellan våra olika ställningstaganden i frågor som rör grundvalarna för hela vår existens. Har vi tur kan, som Bertrand Russell uttryckt det; "våra funderingar hjälpa oss att leva på rätt sätt utan att vi vet svaren". Och när vi ändå är i tagen varför inte skänka en tanke åt Karl Marx berömda yttrande om att filosofernas uppgift är att förändra världen: "Filosoferna har bara tolkat världen, men det gäller att förändra den". Kanske mycket begärt, men vår egen personliga värld kan vi faktiskt förändra.

Platon beskrev filosofin som en verksamhet som ska förbereda oss för döden. Eftersom filosofin har ägnat ett par tusen år åt frågor om döden och om hur vi bäst lever våra liv, så har man onekligen ett försprång framför senare discipliner som psykologi och medicin.

Skulle någon tycka att jag behandlat ämnet vanvördigt och utan att alltid bruka tillräckligt allvar så ber jag att få hänvisa till ännu en berömd filosof, nämligen Wittgenstein, som faktiskt menade att man skulle kunna skriva en hel bok om filosofi enbart bestående av skämt. En utmaning jag inte riktigt vågat anta, men för mig är inte filosofi inte någonting tråkigt, förlegat eller oviktigt, för mig är det roligaste och viktigaste som finns.

Renässansen

Under 1400-talet vaknade filosofin till liv igen och med renässansen (pånyttfödelsen) kom en ny människosyn, humanismen fram. Människan betraktades nu som något stort och värdefullt, en tydlig kontrast till medeltidens syndiga varelse.

Nya tiden/Upplysningstiden

Under de århundraden som följde sjöed den filosofiska världen av aktivitet. Det är då den empiriska naturvetenskapen grundläggs på allvar. Forskarna ville själva studera naturen. Kopernikus, Kepler, Galilei och Newton gör alla banbrytande upptäckter. Rationalister som René Descartes och Leibniz ville med förnuftet lösa de filosofiska problemen. Empiristerna med namn som Locke, Berkeley och Hume i spetsen menade att all filosofi måste grundas på erfarenhet och ingenting annat. De franska upplysningsfilosoferna bidrog med nya tankar och en tilltro till det mänskliga förnuftet. Alla vidskeplighet skulle rensas ut genom rationellt tänkande.

Kant är ihågkommen både för sin kunskapsteori (där han drar en skiljelinje mellan "tinget i sig" och "tinget för mig". Det senare är det som vi upplever med våra sinnen, det förra ligger utanför vad vi kan förstå.) och för sina tankar kring etiska problem, välbekant är hans kategoriska imperativ ("Handla alltid efter den princip du skulle vilja upphöja till allmän lag!").

1800-talet

Under 1800-talet fanns ett antal filosofiska strömningar med mycket olika inriktning. Bland de stora och intressanta namnen hittar vi Hegel – framför allt känd för sin dialektiska metod att resonera med tes, antites och syntes. Till varje påstående finns ett motsatt påstående. Spänningen mellan tes och antites kan elimineras i en syntes, som tar vara på det bästa i båda ståndpunkterna. Schopenhauer som i huvudarbetet "Världen som vilja och föreställning" ger uttryck för tanken att världens innersta väsen är vilja och hos oss människor viljan till liv. I likhet med buddhismen ser han vår möjlighet att undfly livets meningslöshet och smärta genom ett asketiskt leverne. Dansken Kierkegaard betonade även han ångesten inför intigheten och valet av vad vi bör göra av vårt liv. Föga förvånande en mycket viktig inspirationskälla för 1900-talets existencialister. Nietzsche, vars tankar om övermänniskan senare missbrukades av nazismen, var en värtalig kritiker av moralen och framhöll känslan snarare än förnuftet. Karl Marx påverkade en hel värld och lade grunden till kommunismen. Man kan lugnt säga att han levde upp till sina egna ord att filosofernas uppgift är att förändra världen, inte bara att tolka den.

Stora saker hände även inom fackvetenskaperna. Charles Darwins teori att alla levande växter och djur härstammar från tidigare, mer primitiva former och att det pågår hela tiden en utveckling, där naturligt urval i kampen för tillvaron är en avgörande faktor förändrade för evigt människans syn på sig själv. Lika omtumlande var Sigmund Freuds avslöjande att människans handlingar ofta har sitt ursprung i drifter eller instinkter i det undermedvetna - Inte nog med att vi inte längre befann oss i Universums centrum, nu var vi reducerade till en naken apa bland andra djur utan full kontroll över vårt själsliv.

1900-talet

Även under 1900-talet kunde vi se flera olika filosofiska tänkare och skolor. Bertrand Russell försökte reducera all matematik till logik och Wittgenstein såg filosofin i första hand som språkkritik. Under efterkrigstiden blev existentialismen en omhuldad riktning. Enligt denna har vi tilldelats livet (existensen), men innehållet, meningen (essensen) med våra liv får vi skapa själva. Existentialisterna förnekar Gud och deras syn rimmar ypperligt med att livet är en slump. En framstående företrädare var den politiskt engagerade Jean-Paul Sartre. Strukturalisternas filosofi med bland annat Michel Foucault i spetsen var på många sätt en reaktion mot existentialismen och förnekade den fria människans existens. Det är strukturerna som bestämmer våra liv, menade man.

Nu och senare

Inom dagens filosofi ägnar man sig ofta åt frågor som kan kopplas till psykologi och kognitionsforskning och det är inte heller helt sällsynt med filosofisk rådgivning. Etik är också en ständigt lika aktuell filosofisk disciplin. Peter Singer som med visst fog kan kallas veganrörelsens andlige fader har med sina skrifter om utilitarismen påverkat en hel generation.

Vad man kommer att sysselsätta sig med i framtiden kan jag inte svara på men i grund och botten är ju frågorna eviga så vi kan nog vara ganska säkra på att det kommer att finnas filosofi även under de millennier som väntar oss.